

Model d'Acció Social

Càritas

documents institucionals

Model d'Acció Social

2009

Càritas

documents institucionals

**Document aprovat per la LXIII Assemblea General de Càritas Espanyola,
El Escorial, 2009.**

Edita:
Càritas Española Editores
San Bernardo 99 bis
28015 Madrid
publicaciones@caritas.es
www.caritas.es

Preimpressió i impressió:

Dipòsit legal:

ISBN:

Índex

Presentació

1. Fonaments del model

- 1. La persona com a centre**
- 2. Ens mou l'amor**
- 3. L'Església com a sacrament**
- 4. Immersos en la realitat**

2. Opcions del model

- 1. Treballar des de les capacitats i les potencialitats acompanyant processos**
- 2. Realitzar accions significatives**
- 3. Ser canal de l'acció de la comunitat eclesial**
- 4. Acció integral**

3. Característiques de l'acció que donen suport al model

- 1. Una acció entesa com a diàleg entre subjectes**
- 2. Que té per contingut anar sent persones en societat**
- 3. Que es desplega en un mètode que fa possible ser subjectes que dialoguen sobre aquest contingut**
- 4. I que té en la comunitat cristiana el seu agent**

4. Epíleg. Tot està per fer!

- 1. Del pensament a l'acció**
- 2. Els eixos del procés de comprendre**

Abreviacions

Bibliografia

PRESENTACIÓ

Presentar aquest document és mostrar una cosa de valor substantiu per ella mateixa. Com altres documents que reflexionen sobre la nostra identitat més profunda i la sistematitzen, estem en presència d'un document essencial per poder rellegir la nostra història, comprendre el present i saber encarar el futur agosaradament i coratjosa. El Model d'Acció Social (MAS) representa un pou immens d'oportunitats per sustentar sobre roca el nostre ésser i fer en el context local i global en què vivim. Simbolitza, de manera especial, la unitat entre identitat i acció, ésser i fer, pensament i acció. En definitiva, mostra un camí per encarnar la Bona Notícia ara.

La nostra època està travessada per ferides profundes i extenses. Com denuncia Benet XVI a *Caritas in veritate*, la fam i les desigualtats en el món creixen, l'exclusió social conviu amb situacions de malbaratament vergonyant, la vida humana no és reconeguda ni valorada en la seva dignitat i arreu es veu amenaçada; vivim sota una fallida antropològica de proporcions preocupants (Cf. núms. 27, 28, 42, 63). Tanmateix, en el si d'aquest món també hi ha possibilitats inèdites per descobrir i experiències que obren canals per construir un món nou que anticipi el Regne de Déu. Aquest és el propòsit fonamental del MAS: il·luminar el camí que hem de recórrer, esdevenir una mena de carta de navegació que ens desxifri els vents i els corrents del món des de l'enclavament ferm i segur de l'Amor de Déu.

Per això, el MAS no és un conjunt de receptes o una col·lecció de solucions per a l'acció social. És un fonament i un camí que adquireix sentit només quan és trepitjat, fressat per les persones i les comunitats. Ens agradaria dir, de manera plàstica, que el MAS no és un document acabat al qual, per tant, només li cal ser aplicat, sinó que només existeix i serà fecund si el construïm vivint-lo i experimentant-lo. No és una metodologia per a l'acció social. És un horitzó, una perspectiva i una presència per a qualsevol acció que vulgui dignificar els últims d'aquest món nostre.

Aquesta perspectiva creix des d'uns fonaments densos i arrelats en la veritat, com ens demana *Caritas in veritate* (Cf. núm. 2). La dignitat de la persona i l'Amor de Déu que ens mou i sustenta en l'Església és signe i testimoniatge per als pobres i exclosos d'una realitat nova i transcendent. Com ens advertia Pau VI, «entre evangelització i promoció humana (desenvolupament, alliberament) existeixen efectivament llaços molt forts» (*Evangelii nuntiandi*, núm. 31) que han de fonamentar l'acció dels cristians.

Aquests fonaments ens permeten rellegir i redescobrir la realitat amarada d'oportunitats, prenyada de capacitats i possibilitats per a l'Amor i el compromís social en totes les persones. No es tracta de fer distincions entre exclosos i agents de l'acció sociocaritativa, sinó de comprendre'ns tots, implicats en una mateixa realitat des d'històries complementàries, a la vegada que asimètriques i diverses.

Totes les persones som responsables, totes les persones tenim capacitats per recrear el món, totes les persones tenim el dret i el deure de ser escoltades, de ser partícips d'aquest món nou que dia rere dia intentem esculpir. El MAS, per tant, és una perspectiva fonamentada en la veritat de l'Amor de Déu que es plasma en la trobada entre persones. Aquests relats d'acompanyament, de diàleg i compromís mutu és allò que dona sentit a la nostra acció.

Aquesta presentació no pot ser sinó una invitació i una provocació a transitar pels camins que ens obre el MAS. Camins que caldrà compartir amb persones i comunitats que busquen incansablement un món més fratern.

L'acció social a Càritas se sustenta en la caritat il·luminada per la veritat. Així ens ho ha recordat Benet XVI a *Caritas in veritate*, i el MAS és un exemple de la compenetració real i efectiva entre la caritat i la veritat en la seva recíproca fecundació, tal com ens ho assenyala el Sant Pare: «D'aquí la necessitat d'unir no sols la caritat amb la veritat, en el sentit assenyalat per Sant Pau de la *veritas in caritate* (Ef 4,15), sinó també en el sentit, invers i complementari, de *caritas in veritate*. S'ha de buscar, trobar i expressar la veritat en l'"economia" de la caritat però, a la vegada, s'ha d'entendre, valorar i practicar la caritat a la llum de la veritat» (núm. 2). No trobaríem cap sistematització més densa i oportuna per al nostre Model d'Acció Social.

No podem acabar aquesta presentació sense agrair al Consell General i a totes les persones que han treballat en l'elaboració del MAS la riquesa tan gran que ens n'aporten per a un servei caritatiu i social cada dia més renovat i humanitzador.

Cáritas Española

VICENTE ALTABA
Delegat Episcopal

RAFAEL DEL RÍO
President

1

Fonaments del model

1. LA PERSONA COM A CENTRE

La persona, en tant que posseïdora de la màxima dignitat possible, en tant que ésser integral i social i en procés de fer-se en la societat i de fer societat, esdevé eix i centre fonamental de la nostra acció.

La dignitat inalienable de la persona

Som Fills de Déu, creats a imatge i semblança seva¹, i en aquesta experiència està el sentit més profund de la nostra dignitat: l'humà és sagrat². Per tant, totes les persones, cadascuna de les persones, posseeixen una dignitat radical. Són un fi en elles mateixes, i res no està per damunt d'aquesta condició.

Aquesta dignitat, que deriva de la voluntat amb què Déu creà l'home, no és res d'atorgat per altres, sinó que és inseparable del fet mateix de viure, encara que les condicions reals d'existència i el pecat personal i col·lectiu la condicionin i la facin més difícil de reconèixer. L'ésser humà, descobrint-se estimat per Déu, comprèn la seva pròpia dignitat transcendent, aprèn a no acontentar-se amb ell mateix i a sortir a trobar l'altre creant una xarxa fraterna i solidària de relacions humanitzadores³. Per això tota la vida social ha de ser expressió inconfusible d'un únic protagonista: la persona humana.

Aquests principis teològics i antropològics són la base sobre la qual s'assenten totes les afirmacions fonamentals, les opcions i les característiques que formen el cos d'aquest model.

La dignitat de les persones, en tant que fills i filles de Déu, és el valor que sustenta el nostre Model d'Acció Social.

La persona és un ésser integral, únic i irrepètible, que posseeix potencialitats i capacitats.

¹ Gn 1, 26.

² PT, núms. 9-10; GS núm. 26; ChL núm. 27.

³ Compendi de la Doctrina Social de l'Església, núm. 4.

Ésser integral

La persona de la qual parlem constitueix un tot integral, amb necessitats que s'han de satisfer si no se li vol comprometre la dignitat. Entenem l'humà com una realitat singularíssima, indissoluble⁴, única i irrepetible. Està sempre dotada de potencialitats i capacitats, encara que no estigui plenament desenvolupada, o estigui molt condicionada per la realitat concreta que li ha tocat de viure. Per tant, no podem entendre allò humà des de la negativitat, des del que no és, allò que no té o allò que no sap. Ho comprenem des del jardí de possibilitats inèdites que constitueixen cada biografia.

Ésser en relació, ésser social

La dimensió social de la persona no és un afegit posterior o exterior d'allò que la defineix, sinó que forma part constitutiva del seu ésser perquè Déu així ho ha volgut⁵. No es pot entendre l'individu sense la societat, ni la societat sense els subjectes que la conformen⁶.

Dir «persona» no és el mateix que dir «individu». Quan diem el primer, volem significar que es tracta d'un ésser únic i social a la vegada. La individualitat i la sociabilitat són dimensions complementàries. Cap no anul·la l'altra ni es pot explicar sense l'altra.

Els humans compartim amb moltes altres espècies del planeta el fet social. Però no seria possible comprendre bé la societat humana si solament li donéssim les característiques d'altres models socials de la natura.

El que uneix les persones en societat té la raó de ser en una cosa que no és només pràctica: la fraternitat que convida a una vida en comunió amb els altres. Podem dir que una societat que experimenta la fraternitat com a realitat que li dona sentit és una comunitat. Allò comunitari és el que és més distintiu de la forma humana de societat⁷. En conseqüència, la comunitat no és una cosa tancada, sinó un espai radicalment obert a l'altre, que aspira a construir un nosaltres col·lectiu tan ample com el món, constituït per tota la gran família. En això radica el seu sentit particular.

Comunitat i territori són, doncs, conceptes relacionats. La comunitat s'expandeix en un territori concret i arrela no tant en un espai físic com simbòlic. El territori és per a la persona molt més que un simple tros de terreny. Hi poden donar-se les relacions interpersonals, la identificació amb el passat i amb la història, i els projectes de futur. Per això la comunitat procura fer del territori «un país bo i espaiós» on es realitzin les utopies⁸.

El social, la relació amb els altres, forma part del que és humà de manera inseparable del que és individual. La forma social pròpia del que és humà és la comunitat; en tant

⁴ GS, núm. 4.

⁵ Compendi de la DSE, núm. 149.

⁶ GS, núm. 2.

⁷ Compendi de la DSE, núm. 149.

⁸ Ex 3, 7-9.

que societat fonamentada en la solidaritat, es desplega en un territori igualment carregat de simbolismes.

Ésser creador

La persona ha de tenir un paper actiu, participatiu i protagonista en el procés de fer societat/comunitat mitjançant la generació de lligams i vincles autènticament humans.

Ser persona és fer. Som creadors alhora que criatures. Hem estat creats per Déu per continuar la seva obra; l'activitat humana és col·laboració en la creació. Això explica el caràcter incomplet del nostre ésser. Les persones estem en procés de fer-nos i la societat està en procés de fer-se⁹. La dimensió comunitària de la societat humana és un projecte que no està acabat.

Les persones som subjectes. Això ens constitueix, ens defineix i vitalitza. En el procés de ser persona, és impossible substituir-nos sense convertir-nos en objectes. El reconeixement de l'altre com a subjecte és allò que possibilita una relació interpersonal autèntica. I en les relacions socials, la participació activa de tothom és condició de possibilitat per generar comunitat.

Tant la persona com la societat de la qual forma part no estan completes, s'estan fent.

Viure és col·laborar en l'obra creadora de Déu. Així les persones no poden entendre's sense la seva condició de subjectes protagonistes d'aquesta construcció.

2. ENS MOU L'AMOR

La caritat entesa com la realització de l'amor de Déu, i l'amor com a experiència profunda de l'humà que es realitza en la justícia i es transcendeix en la caritat, esdevenen la motivació fonamental per a la nostra acció.

Ell ens estimà primer. «Estimeu-vos els uns als altres»: la fraternitat

Déu estima l'ésser humà. La creació és un acte d'amor com ho és l'Encarnació, en què el Fill es féu carn de la nostra carn, i la mort i resurrecció de Crist, expressions sublimes de solidaritat radical amb els homes i dones de tots els temps¹⁰.

En la dimensió profunda de relació amb Déu, l'experiència de l'amor és creadora de l'humà. «Ell ens estimà primer»; això és el que ens dona la possibilitat de regalar aquest amor rebut gratuïtament. Només qui experimenta ser estimat és capaç de donar amor.

⁹ GS, núm. 2

¹⁰ GS, núm. 12

Qualsevol persona és capaç d'estimar. Hem rebut aquesta capacitat pel simple fet de ser. Estem fets a imatge i semblança de Déu i hem d'aspirat a estimar-nos els uns als altres no de qualsevol manera, sinó precisament com «Ell ens va estimar»¹¹.

L'experiència de ser estimats per Déu ens possibilita estimar els germans.

L'amor, origen i destí de l'humà

L'amor possibilita les relacions amoroses més enllà de la simple supervivència. És una experiència fundadora que ens fa sensibles a Déu i que ens obre a l'ètica de la tendresa, de la cura i de l'hospitalitat. L'amor és també la font de l'anhel de justícia.

En l'amor hi ha el sentit més profund «del que és social» i de la seva «subjectivitat relacional»¹². Per això, la comunitat es construeix sobre el «reconeixement de l'altre», base de la fraternitat.

De la mateixa manera, l'amor és bàsic en el procés de fer-nos persones. L'amor, rebut o no, en la família i en les relacions interpersonals secundàries, esdevé una experiència fonamental en l'esdevenir personal de cadascú, que condiciona el seu lloc en el món i la forma que té de percebre'l.

Una persona no és solament allò que suposa l'amor rebut. L'amor donat també va fent la persona. Qui no dona és una persona incompleta i immadura. L'amor rebut ens equilibra i l'amor donat ens fa madurar. La gratitud en les seves moltes expressions és profundament humanitzadora i fecunda. Com va dir molt bé Sant Joan de la Creu: «Posa amor on no hi ha amor i en trauràs amor».

El Regne de Déu és la promesa de realització plena de l'amor, el destí de la humanitat i el contingut de la nova Aliança. «Fins a aquell dia en què serà acomplerta i en el qual els homes, salvats per la gràcia, com a família estimada de Déu i de Crist germà, retrans a Déu una glòria perfecta»¹³.

L'amor és origen de l'humà, tant del comunitari com de l'individual. Si l'amor manca, tant la societat com l'individu es deshumanitzen.

El Regne, com a promesa de Déu per a la humanitat, és amor. Així l'amor és destí de l'humà.

L'amor es concreta socialment en la justícia

El conjunt de principis recollits en la doctrina social de l'Església ens aporta els elements de discerniment que ens calen per valorar les realitzacions humanes que no

¹¹ Jn 13, 34.

¹² Compendi de la DSE, núm. 149.

¹³ GS, núm. 32.

són, de cap manera, alienes a aquesta concepció de l'amor, car s'ha d'anar concretant socialment en unes relacions humanes justes¹⁴.

Dos d'aquests elements són especialment rellevants: el *bé comú* i el *destí universal* dels béns creats. Tots dos han de ser reafirmats amb tota la força des de l'opció preferencial pels pobres¹⁵.

El bé comú és «el conjunt de condicions de la vida social que fan possible a les associacions i a cadascun dels seus membres l'assoliment més ple i més fàcil de la pròpia perfecció. (...) No consisteix en la simple suma dels béns particulars de cada subjecte del cos social. Essent de tots i de cadascun, és i roman comú, perquè és indivisible i perquè solament plegats és possible assolir-lo, acréixer-lo i custodiar-lo, també amb vista al futur»¹⁶.

El bé comú pren com a referència no un grup social, un poble o un Estat, sinó la «família humana sencera», superant d'aquesta manera qualsevol concepció reduccionista o localista.

Això ens obliga a posar el centre d'atenció no en el benestar de la majoria, sinó preferencialment¹⁷ en qui pateix les conseqüències d'un ordre socioeconòmic manifestament injust, onsevulla que estigui.

D'altra banda, els béns, creats per Déu, ho són per a l'ús de tots els habitants d'aquesta terra. El seu sentit últim no té a veure essencialment amb l'apropiació, sinó amb la seva utilització, amb l'afegit de ser instruments per al desenvolupament de les persones i no finalitats en ells mateixos. Així, qualsevol distribució injusta dels béns, l'absolutització o la seva apropiació indeguda són contraris a la realització de la justícia.

L'amor es realitza al llarg de la història, no és tan sols futur. Es concreta en l'establiment de les relacions humanes regides per la justícia, el bé comú, el destí universal dels béns i els altres principis de la doctrina social de l'Església.

I es transcendeix en la caritat

Qualsevulla realització de la justícia humana serà limitada sempre¹⁸. L'amor es concreta i es precisa en la justícia, però serà transcendit sempre en la caritat. Àdhuc en el marc de la societat més justa, la caritat continuarà sent necessària¹⁹. La caritat serà allò que quedarà en el Regne, car la fe i l'esperança ja no seran necessàries.²⁰

¹⁴ AA, núm. 8; CA núm. 58; DCE núm. 26.

¹⁵ Compendi de la DSE, núm. 182.

¹⁶ Compendi de la DSE, núm. 164.

¹⁷ Cf. Document de Puebla, núms. 1134-1165.

¹⁸ DM, núm. 12.

¹⁹ DCE, núm. 28.

²⁰ 1Co 13, 13.

La caritat cristiana té l'arrel en la fe, entesa com a obertura a Déu que pren la iniciativa en l'amor i envia el seu Fill com a màxim do a la humanitat²¹. Així, el «jo» de la persona lliure i responsable es forja en el «tu» que el convoca i el fa possible. Des de la fe, l'ésser humà és vist com a «vocació», «diàleg» i «servei»²².

La caritat suposa una forma de situar-se des de Crist a l'hora de viure la justícia, la solidaritat i el servei de la reconciliació²³, per la qual cosa de cap manera no es pot veure reduïda a una simple organització de serveis socials.

L'amor, en clau de caritat escatològica, dóna el sentit que ens ajuda a transcendir el que és limitat del nostre fer. L'amor de Déu, encara que viscut incompletament i no plenament desenvolupat en les nostres realitzacions, és a la vegada real i concret, present, viu i operant. L'amor es un autèntic sagrament de Déu en allò que es fa des d'ell²⁴, fins i tot quan no s'explicita.

La caritat inclou la justícia, però la transcendeix i li dóna ple sentit en Déu. La caritat reconeix la parcialitat de l'amor humà i de les seves realitzacions pràctiques.

La caritat endinsa les arrels en la fe i en Déu. És una forma de situar-se en Crist a l'hora de treballar per la justícia i per la solidaritat.

3. L'ESGLÉSIA COM A SAGRAMENT²⁵

L'Església és signe i sagrament de l'acció amorosa de Déu que genera una comunitat encarnada, pasqual i escatològica. És la comunitat cristiana sencera qui desenvolupa la tasca del servei de manera complementària a l'anunci i a la celebració.

Servei, celebració, anunci

L'Església és la gran família dels fills de Déu. La seva missió és l'evangelització²⁶. Per això, invita tothom a experimentar l'amor de Déu i convoca la humanitat al voltant de la taula de la fraternitat de la qual l'amfitrió és Crist.

Per a la realització d'aquesta tasca, l'Església anuncia la Paraula, celebra la seva fe i serveix la humanitat, especialment els germans més pobres. La seva missió no seria completa si faltava alguna d'aquestes dimensions²⁷.

Totes es complementen, es donen sentit i conformen la tasca eclesial, que és una. Així, l'Eucaristia s'alimenta del servei i n'és aliment. La catequesi il·lumina l'acció i es

²¹ 1Jn1, 7-10.

²² GS, núm. 22.

²³ 2Co 9, 9.

²⁴ AA, núm. 28.

²⁵ LG, núm. 1.

²⁶ EN, núm. 21.

²⁷ DCE, núm. 22.

nodreix també dels signes dels temps que desvetllen l'acció de Déu i del seu Esperit en el món i en la història.

La celebració i la transmissió de la fe, junt amb el servei a la humanitat, en especial als més pobres, conformen les tres dimensions de l'Església. Tres aspectes de la tasca evangelitzadora que se situen entre si complementàriament.

Servei en el marc de la tasca evangelitzadora de l'Església

La *diakonia*, el servei, no és, per tant, res d'optatiu en la missió de l'Església. Pertany al seu ésser i al seu fer. És acció evangelitzadora encara que no esgoti tota l'evangelització.

Quan Càritas actua, és l'Església en la seva totalitat la que serveix. La nostra acció no és sinó una tasca encarregada, un enviament al qual el conjunt de la comunitat cristiana està convidat.

Aquest servei és universal, no entén distincions ni n'atén. Per ser autèntic, ha de testimoniar i anunciar. No ha de fer proselitisme, car ha de saber quan ha de parlar de Déu i quan ha de callar, deixant que parli l'amor i prou, com ens ho recorda Benet XVI²⁸.

El servei té una doble direcció evangelitzadora: de l'Església als pobres i dels pobres a l'Església. Consisteix a evangelitzar i a deixar-nos evangelitzar pels últims, autèntics vicaris de Crist i criteri últim del judici de Déu²⁹.

L'acció caritativa no és tota l'evangelització, però és evangelitzadora en si mateixa.

L'Església és qui ens envia a servir, sense distincions de cap mena i sense pretensions proselitistes.

Ser signe de l'amor de Déu

L'Església, «sagrament universal de salvació»³⁰, rep la gràcia i la tasca d'actualitzar en la història la missió de Crist, i per a això rep l'Esperit Sant.

D'aquí la necessitat de situar l'acció de la comunitat cristiana i, en conseqüència, de Càritas des del clamor dels pobres en el món. És continuadora de l'amor creador de Déu, de la dinàmica de l'Encarnació, la Creu i la Pasqua: en neix la «nova imaginació de la caritat», la invitació al «compartir fratern»³¹. Es tracta de viure en autèntica

²⁸ DCE, núm. 31.

²⁹ Mt 25, 31 i ss.

³⁰ LG, núm. 1

³¹ NMI, núm. 50.

complicitat amb els exclosos prolongant la mà del Senyor que s'allarga i el seu amor infinit per fer que els reverteixi la sort.

L'Església està cridada a ser signe de l'amor de Déu, especialment manifestat en els pobres.

L'experiència comunitària

Generar espais d'acolliment, humanització i trobada demana experiència comunitària i responsabilització de tots perquè aquesta missió no quedi com una tasca només d'uns quants, mentre la comunitat es realitza «fora de» aquesta dimensió.

Això implica que la comunitat cristiana ha de realitzar l'experiència de Déu encarnat que es féu un de tants i compartí la condició dels germans més dèbils i oprimits³², i ha de constituir-se en una comunitat que anuncia, denuncia i viu l'experiència del compromís, de la comunió fraterna i de la comunicació cristiana de béns.

Per ser-ho, la comunitat sencera ha d'encarnar-se i comprometre's amb la causa dels més dèbils.

Apostar pel que no és rendible

La comunitat cristiana ha de preparar-se per a la no rendibilitat immediata, per a la inversió en allò «inútil» que la societat exclou en tant que sobrant. Optar pel desenvolupament «des dels últims» exigeix apostar pels béns immaterials i anar més enllà de l'eficàcia i l'eficiència. En definitiva, es tracta de reconstruir la centralitat de l'ésser humà i apostar pel valor de tot el que és humà.

Així, la comunitat cristiana és cridada a realitzar l'experiència del Déu encarnat que neix en una menjadora, es fa amb els marginats i mor on moren els «proscrits». I tot viscut des del que és profund i transcendent: una comunitat escatològica que es converteix a l'esperança de la plenitud i que s'entossudeix a anticipar el «ja» d'un «encara no» pendent de consumació divina.

La comunitat cristiana ha de preparar-se per tenir l'experiència de «mort» en tot allò que la societat rebutja com a inútil.

³² Fl 2, 7.

Una nova identificació «simbòlica»

Cal una nova identificació simbòlica: els valors evangèlics i la solidaritat constitueixen signes eloqüents de creació de vida, sobretot en un context de ruptura i expulsió, de negativitat i de mort. Podríem dir que la fe en un Déu que crea s'expressa en l'existència de signes de vida. Per tant, aquests àmbits de solidaritat són espais que realitzen la fraternitat i per això mateix són com sagraments en què crema el foc sagrat del Déu en la vida.

Així, les nostres comunitats eclesials faran l'experiència de Déu creador que viu, des de la creació de signes de vida: una comunitat pasqual que anuncia i que evangelitza, o l'experiència d'una comunitat de signe i testimoniatge.

I ha de construir-se en la resurrecció, en la generació de signes de vida precisament on, aparentment, impera la mort.

4. IMMERSOS EN LA REALITAT

La pobresa i l'exclusió són el marc i l'espai clau per a la nostra acció. Són el signe més evident de la crisi de civilització en què la realitat s'ha embarcat. Constitueixen el senyal més visible i significatiu d'un model social que va en una direcció que no és conforme al projecte de Déu per a la humanitat.

La realitat com a lloc de revelació

Persona, societat, comunitat, Església es realitzen o es neguen en la realitat, enmig de les contrarietats i les alegries quotidianes i dels processos globals. Es despleguen en un model concret de societat, car la realitat no és un simple escenari, sinó que constitueix l'únic espai que tenim i on hem de construir. Teològicament, la realitat és un espai on Déu continua revelant-se a la humanitat i on el seu Esperit alena, especialment des dels més pobres. Déu ha escollit allò humil per enderrocar el poderós, i allò senzill per humiliar el savi³³.

La realitat, en especial la dels més vulnerables, és lloc d'encarnació on Jesucrist continua habitant amb nosaltres³⁴, és lloc de mort on es neguen possibilitats a les persones, on es retalla la dignitat inalienable de l'humà; finalment, és lloc de resurrecció quan algú és dignificat i recupera l'autenticitat humana.

La realitat és l'espai natural on llegir «els signes dels temps»³⁵. Hi sentim la veu de Déu, que ha escoltat el clamor del seu poble i ha baixat a alliberar-lo³⁶, recomponent l'Aliança.

³³ 1Co 1, 27-29.

³⁴ Mt, 25.

³⁵ GS, núm. 24.

³⁶ Ex 3, 7.

La realitat és l'espai on Déu continua revelant-se a la humanitat, en especial en els més pobres.

Situar-se en la realitat

Situar-nos com a Església en acció, com a *diakonia*, ens obliga a analitzar la realitat. El nostre fer no pot sorgir de la simple voluntat, de l'ocurrència, de l'interès o del gust. El nostre fer, que es desenvolupa en la realitat, ha de sorgir de comprendre la realitat i de tenir com a fita transformar-la d'acord amb la construcció del Regne³⁷.

Qui mira la realitat, qui intenta comprendre-la, ho fa des d'un lloc, perquè no existeix l'anàlisi neutra. La nostra mirada a la realitat ho ha de tenir molt en compte i procurar situar-se sempre al lloc del pobre, lloc que no acostuma a ser el nostre.

Mirar des del lloc del pobre, però amb els ulls de Déu. Desenvolupar una mirada que s'ajuda de les ciències socials i que, a més, és compassiva i misericordiosa³⁸ fent que el dolor de l'altre sigui el nostre dolor. Una mirada que reconeix el proïsme en la seva dignitat i en la seva condició de subjecte actiu i protagonista.

Es tracta d'una mirada universalitzadora que és capaç de transcendir la situació concreta i d'emmarcar-la en un context general. Una mirada global, que passa de la persona concreta a totes les persones i al «sistema món», sense perdre cap de les dues perspectives.

Una mirada que no pretén saber per saber, sinó per fer el bé. Saber per canviar la realitat i per canviar-nos també a nosaltres en aquest procés. Una mirada que, en definitiva, ens implica responsablement.

Cal analitzar la realitat, però fer-ho amb pupil·la creient, amb els ulls de Déu, des del lloc del pobre. Una mirada compassiva, que reconeix l'altre, que és capaç d'universalitzar-se i que ens implica.

La realitat local i global

La realitat en què Càritas situa l'acció que porta a terme té una doble perspectiva: s'ubica en un lloc concret on està el grup que mira, però aquesta mirada transcendeix totes les fronteres.

³⁷ OA, núm. 4.

³⁸ DiM, núm 14.

La interdependència del que és social i del que és humà és més evident cada vegada ³⁹. El patiment de tants germans, d'ací o d'allà, no pot deixar indiferent la comunitat cristiana. Actuar davant la pobresa en altres països no és tan sols una tasca més, sinó que està íntimament relacionada amb el nostre fer aquí i amb els nostres estils de vida.

La realitat com a marc ens situa en el nostre espai a la vegada que ens deslocalitza; ens obre a l'acció més propera alhora que ens aboca a la dimensió universal de la caritat.

La realitat que veiem més bé és la que tenim més a prop, però aquesta constatació no ens pot tornar cecs davant la interdependència de tot el que és humà. La caritat és, per definició, universal, propera i llunyana, oberta a tot i a tothom

Una societat que genera l'exclusió social i la gestiona

Una primera constatació que s'imposa si mirem el nostre model social és la seva capacitat per generar situacions de pobresa i d'exclusió social.

No ens aturarem a analitzar-ho ni a explicar-ho perquè, ben mirat, encara que importants aquestes situacions han estat estudiades des d'altres perspectives i també en altres treballs. Simplement enumerarem tres notes significatives:

- A escala planetària, la creixent escletxa entre Nord i Sud, entre les societats riques i opulentes i els països anomenats eufemísticament en vies de desenvolupament, és el resultat d'un model que beneficia només un terç de la població.
- A l'interior de les societats riques, el model genera borses de pobresa i d'exclusió social per a franges molt àmplies de població que, si bé participen d'alguns dels avantatges, ho fan a títol de préstec, sota l'amenaça permanent d'embargament.
- L'imparable fenomen de la immigració i l'emigració (depèn des d'on es miri), com a pont entre les dues situacions.

Però no solament genera exclusió, també la gestiona des dels principis i valors que li són consubstancials. Així, «mesura» i descobreix la pobresa com a mancança, situant-la des de la negativitat. Quan la valora des d'una perspectiva exclusivament individualista, tracta els pobres com si fossin responsables de la seva situació: són paràsits, desvagats, enganyen i són culpables de la situació. Finalment, són entesos en termes mercantils com a despesa i com a amenaça per al procés de creixement, que cal combatre en tant que enemics del benestar.

Un model social caracteritzat, entre altres coses, per la seva capacitat de generar situacions d'exclusió social.

³⁹ SRS, núms. 11-22.

Quan la societat pren consciència de l'existència de persones, grups i territoris exclosos, en fa una lectura des dels valors que li són propis.

Així, els comprèn des de la negativitat, els responsabilitza de la seva situació i els entén com una amenaça per al seu benestar en termes de cost econòmic.

En el fons, un model de desenvolupament pobre i empobridor

El nostre model social té l'esperança posada en el gran paradigma de la modernitat: el creixement socioeconòmic mantingut pel desenvolupament científic-tècnic, amb el qual desplega el seu model de desenvolupament i pretén garantir per ell mateix l'expansió i el progrés de les virtuts humanes, de les llibertats i dels poders de l'home.

Però el que és pobre és l'arrel mateixa d'aquest concepte de desenvolupament. I precisament en allò que hauria de ser la seva riquesa més gran: la idea de persona i la idea de societat. En les societats «del benestar i del creixement» —en el Nord, societats de consum de masses— es «justifica» l'acumulació i l'ús desmesurat de béns. L'atròfia d'una vida autista, tancada sobre si mateixa i el propi grup corporatiu, sense comunicació vertadera amb el proïsme i sense realització creadora, s'esgota en l'alienació del món dels objectes i de les aparences, arribant a negar la transcendència. Tot plegat impedeix viure un horitzó ple d'alteritat altruista i d'autèntica humanitat.

Així, podem dir amb el Concili Vaticà II: «D'aquesta manera, el món modern apareix a la vegada poderós i dèbil, capaç del millor i del pitjor, car té obert el camí per optar per la llibertat i l'esclavitud, entre el progrés i el retrocés, entre la fraternitat i l'odi. L'home sap molt bé que té al seu abast dirigir correctament les forces que ha desencadenat i que poden anorrear-lo o salvar-lo»⁴⁰.

El nostre model social posseeix una concepció de l'humà i d'ell mateix extremadament pobre i empobridora del que és autènticament humà.

Un model de desenvolupament que confon el desenvolupament amb el simple creixement material que dificulta la relació amb l'altre i l'experiència amb el transcendent.

⁴⁰ GS, núm. 9.

2

Opcions del model

1. TREBALLAR DES DE LES CAPACITATS I LES POTENCIALITATS ACOMPANYANT PROCESSOS

El nostre model d'acció opta per un mètode centrat en l'acompanyament dels processos de creixement de les persones i de les comunitats, la qual cosa centra l'atenció en els «camins» més que en les «fites».

Acompanyar és una relació coincident amb el procés de ser

L'acció acompanya, promou, suporta —dóna suport—, potencia, possibilita, dinamitza, detecta, valora la persona i diu sense paraules que s'hi pot comptar; però no supleix. Es tracta d'un acompanyar que no subordina, que no sotmet, que no fa ostentació del que sap, que no recolza en la ignorància del qui no sap, que no fa inútil a qui no ho és ni ignora el que és, que compta amb l'altre com a protagonista, fins i tot quan no comprèn el procés de motivació.

Suggereix, anima, escolta, exigeix, participa, conviu, etc.; és la referència més propera i més sinèrgica. El seu estil de fer, de situar-se i les seves actituds es conformen com a fonament d'una relació educativa coincident amb el procés de ser. I es produeix en la quotidianitat de l'«acompanyament» als subjectes, moltes vegades més des de l'«estar» que no pas des del que podríem fer i dir.

L'acompanyament es realitza en la incertesa, és difícil de preveure i no respon a estàndards. No sabrem exactament d'on vindrà la interferència i hem de ser capaços d'incorporar-la, per fer-ne un instrument positiu, encara que això signifiqui modificar el que teníem previst.

L'acompanyament es desenvolupa en el procés de promoció personal i social en els tres àmbits del desenvolupament humà integral: les necessitats, el sentit i la participació activa i responsable (l'empoderament).

Acompanyar és més «estar» que «fer»; no pot suplir l'acció de l'altre, però tampoc és una simple espera passiva.

Acompanyar és seguir el fil de la vida sense pretendre controlar-ho tot... preveure-ho tot... i és saber aprofitar l'inesperat.

Acompanyar en les necessitats: els «satisfactors»

La nostra acció social s'emmarca en el procés de satisfacció de les necessitats que sorgeixen del fet d'estar vius i de viure en societat. La nostra opció implica acompanyar la satisfacció de les necessitats humanes en una direcció humanitzadora. Per a això necessitem comprendre les necessitats humanes en tota la seva pregonesa, però sense confondre-les amb els desigs.

La nostra acció ha de descobrir les necessitats humanes presents en la realitat entenent-les com un sistema complex i interdependent. Aquesta comprensió no s'atura en les necessitats més materials i evidents, com ara les relatives a la subsistència i a la protecció, sinó que reconeix també l'afecte, l'entesa, la llibertat, l'oci, la participació, la creació, la identitat i l'espiritualitat com a necessitats i exigències humanes. A més, no les redueix a mancances, sinó que les entén també com a potencialitats. Es tracta d'una acció integral, conscient d'estar tocant el conjunt del que passa, fins i tot des de la parcialitat del que és concret.

La satisfacció de les necessitats no depèn només dels béns, sinó també de la manera en què aquests es relacionen amb la necessitat. Dit d'una altra manera, d'aquells aspectes que resulten substantius en el procés d'humanització que suposa viure.

D'altra banda, entre necessitat i bé se situa un element més intangible, i precisament per això molt més important, que hem convingut a anomenar «satisfactor».

«Satisfactor» és la manera com la necessitat es relaciona amb el bé, i viceversa. El que és rellevant és verificar si aquesta relació permet o no satisfer les necessitats de manera humanitzadora, si aquesta relació ens fa dependents (per exemple, convertint-nos en consumidors compulsius) o, al contrari, ens dignifica i ens converteix en éssers autònoms i solidaris.

Hem de superar la concepció dominant centrada en les necessitats, hem d'introduir el concepte de «satisfactor» com l'eina essencial en l'acompanyament. Les necessitats humanes formen un sistema, són potencialitat, i es poden satisfer.

Acompanyar en el sentit: la solidaritat

Els nostres processos d'acompanyament educatiu han de provocar les preguntes sobre el sentit. Hem d'ajudar a recuperar el sentiment de relligament transcendent, de connexió intersubjectiva, hem d'ajudar a alliberar-nos de l'hàbit crònic de pensar com si fóssim fragments inconnexos i a obrir-nos a la veritat i a l'experiència transcendent⁴¹.

D'alguna manera, la veritat de nosaltres mateixos i de tot el que ens transcendeix és un anhel i una experiència familiar que té l'origen en les relacions intersubjectives que provoquen un sentiment de pertinença i de vinculació en el sentit més ampli de la paraula: un sentiment amorós o, si ho preferim, solidari, interdependent i relligador. Aquest sentiment entén la solidaritat com una autèntica trama de l'espècie humana⁴² i ens converteix en apassionats cercadors de la veritat de l'home i de la veritat de Déu⁴³.

⁴¹ Compendi de la DSE, núm. 130.

⁴² SRS, núm. 38.

⁴³ RH, núm. 19.

Una vinculació amb tot el que és humà i amb l'univers. Una solidaritat que transforma la nostra concepció d'«hereus» de la Terra en la de marmessors d'aquest llegat, amb el deure de conservar-lo per als nostres fills, que heretaran la mateixa condició, i el repte de deixar als nostres descendents un món millor que el que ens hem trobat.

Caldrà cultivar la identitat d'un subjecte transcendent que es vincula a l'experiència de fraternitat i a una consciència ecològica profunda que pot i ha de ser proposada a tots els éssers humans i que, en el cas dels creients, a més va unida inexorablement a l'experiència de filiació i a la de criatures. Som germans perquè som fills de Déu a la vegada que col·laboradors seus en la tasca de la creació.

Així, la solidaritat com a estil de vida ens obre a les preguntes sobre el sentit de la vida i a no deixar de banda aquesta dimensió que pertany al més pregon del que és humà.

La solidaritat és la resposta de sentit que hem de buscar en l'acompanyament. La solidaritat ens vincula a la gran família humana que ens transcendeix i ens fa transcendir, i possibilita així la trobada amb el Pare. Hem d'oferir la solidaritat com un estil de vida.

Acompanyar en la participació: protagonisme

La nostra acció acompanya el procés de personalització i parteix de la situació en què està el subjecte i de les seves possibilitats (no s'obsessiona per les mancances). La persona és el veritable protagonista del seu procés; el territori ho és del seu desenvolupament.

En aquest procés, la persona descobreix l'entorn que l'envolta i s'hi interrelaciona, encara que sigui un entorn contradictori. A partir d'aquí, en un procés comunitari també es descobreix ell mateix, reelabora la seva identitat i hi participa.

Hem de partir del reconeixement de les capacitats i de les possibilitats de totes les persones per comprometre's en la millora de la seva situació i del seu entorn, per adverses que siguin les circumstàncies. L'ésser humà gaudeix de l'atribut de la perfectibilitat: sempre és susceptible de canvi i millora personal, comunitària i territorial.

Totes les persones són capaces de ser protagonistes de la seva vida i són cridades a ser-ho des de la història.

Acompanyar és creure en l'acompanyament, apostar-hi fermament i fer perquè sigui possible.

Acompanyar com Crist i amb Crist

Jesucrist és el gran acompanyant. Les seves paraules i gestos són en bona mesura expressió d'autèntics processos d'acompanyament personal. En efecte, el Senyor acompanya l'acció dels seus deixebles, el patiment dels malats i dels pobres, els dubtes i les pors dels d'Emaús... Jesucrist empeny a actuar, no substitueix, anima, exigeix, ajuda. A l'altre, finalment, el fa esdevenir subjecte.

També cal dir que el Mestre reclama de vegades la companyia dels seus. No és solament que estimi apassionadament, també es deixa estimar. Existeix una bidireccionalitat preciosa que, si bé és asimètrica, apel·la a la reciprocitat que demana qualsevulla trobada personal.

Jesús no és només un model a imitar per part del nostre fer, sinó que és també un company de camí; més ben dit, Ell és qui acompanya realment.

Nosaltres no aspirem a ser sinó les seves mans i els seus peus. El fer nostre aspira no a ser nosaltres els reconeguts, sinó Ell, a través de l'amor: «El reconegueren quan partí el pa»⁴⁴.

Jesucrist és, per a la nostra acció, model d'educador i d'acompanyant.

Encara més, és viu i actua; Ell és qui de veritat acompanya.

2. REALITZAR ACCIONS SIGNIFICATIVES

Les nostres accions han de sorgir de motivacions clares i han d'estar impregnades de valors alternatius que permetin traslluir-ne el significat: la construcció d'una societat inspirada en els valors evangèlics. Totes han de ser «significatives», no poden esgotar-se en elles mateixes, sinó que van més enllà de les seves pretensions instrumentals deixant traslluir processos de personalització, humanització i alliberament.

Signes i instruments del Regne

Entenem aquí les accions significatives com aquelles que no s'esgoten en elles mateixes, sinó que es transcendeixen i van més enllà de les seves realitzacions i de les seves pretensions instrumentals.

Es tracta d'accions que activen potencialitats; són sinèrgiques. A més de la cosa concreta, deixen traslluir processos de personalització, humanització i alliberament.

Això ens remet a una utopia que transcendeix les nostres forces, però que no per això és menys real. És el projecte esperançat de l'Amor de Déu que es concreta en accions significatives que fan patent la presència del Regne. És a dir, que ens plantegen que el

⁴⁴ Lc 24, 32.

que està en joc és una nova creació la dimensió més profunda de la qual és d'ordre teològic.

Les nostres accions seran significatives si parteixen de valors alternatius, si desenvolupen processos de personalització, humanització i alliberament, per més que siguin parcials. Seran signe si fan el que prediquen.

Espais humanitzats

Així, el nostre model d'acció opta per la construcció de «zones alliberades», d'espais no solament geogràfics on desplegar els processos de personalització, de construcció de la comunitat i de la societat, regits per una altra lògica. No pretenem estar al marge del món, sinó al bell mig de la realitat i, en particular, en la seva part més sofrint.

Les accions significatives van construir nous espais socials articulats, teixit social estructurat i organitzat solidàriament, comunitats obertes i solidàries, i estructures de comunió⁴⁵.

Aquesta pràctica crea dins el teixit social espais per exercir la solidaritat en els processos de personalització, humanització i alliberament. Malgrat que es tracti de petits espais i de realitzacions discretes i graduals, són signe d'esperança perquè doten de plausibilitat l'horitzó d'una societat humanitzada i amb sentit.

Les nostres accions construeixen «zones alliberades», espais de dignificació, fins i tot enmig de la realitat més crua. No pretenen l'aïllament, sinó constituir-se en mirall que mostri que és possible construir, en un altre món, una altra persona i altres relacions.

Anuncien, revelen, encarnen i proposen

La nostra acció anuncia que Déu té un projecte per a la Humanitat. És un projecte de filiació, que ens fa fills alliberats, i de fraternitat, que ens converteix en germans els uns dels altres.

La nostra acció, en anunciar, revela allò que dificulta la plena realització d'aquest projecte del Regne. Si bé no s'identifica amb la cosa quotidiana, social i política, hi està íntimament lligat. Revela en especial les situacions d'injustícia, les opressions, el patiment i les explotacions que afecten els més pobres.

El que fem en revelar encarna, posa rostres concrets i emprèn accions a favor dels últims, que testimonien, avalen i fan creïbles els valors que professa.

⁴⁵ SRS, núm. 40.

L'acció, encarnant, proposa un altre món, una concepció diferent de la persona que es va acostant més a aquest pla de Déu. Construeix «inèdits viables» o projectes d'esperança que fan real el Regne en la dinàmica escatològica del «ja, però encara no». En fer dels empobrits subjectes protagonistes de la seva construcció, les nostres accions esdevenen anunci i signes d'un Regne que «alça el pobre de la immundícia i enderroca els poderosos».

Les nostres accions, perquè parteixen d'una anàlisi rigorosa de la realitat feta amb mirada creient, han de respondre als signes dels temps, en la realitat de la pobresa descobrint en les noves situacions el crit angoixat de Déu.

Per això, sempre lligats a la realitat de la pobresa i el dolor humà, amb complicitat amb els exclosos, ens tocarà anunciar, revelar, encarnar, denunciar i proposar.

Les nostres accions, per ser significatives, han d'estar en les claus de l'evangelització: el testimoniatge i l'anunci. S'hauran de fer des de l'encarnació, l'anunci i la denúncia propositiva.

Ser punts de referència

Un amor que no busca seriosament el bé més complet dels qui han de ser estimats, no seria entès com un amor vertader. D'aquí que el nostre amor hagi de ser eficaç, creïble, intel·ligible i significatiu. Per això, el més important de les nostres accions és que arribin a convertir-se en punt de referència, en camins oberts que convidin moltes més persones a posar-se en marxa i a treballar en xarxa amb altres.

Només així haurem aconseguit desenvolupar la seva dimensió significativa, que ha de concretar-se i fer-se visible tant en els nostres centres i serveis com en la nostra tasca d'animació.

La nostra acció ha d'obrir camins i invitar altres persones a posar-se en camí i treballar en xarxa amb altres.

Testimoniar

Perquè les nostres accions siguin significatives, han de procurar traslluir que és possible i necessari un altre món.

Els trets d'una acció que vulgui ser testimonial són:

1. La comunió cristiana de béns com a expressió del compartir fratern amb el germà pobre

2. La gratuïtat com a valor afegit dels agents, siguin quins siguin.
3. La qualitat, entesa com a calidesa, acció humanitzada, coherent, més que no pas una simple certificació.
4. L'austeritat i la transparència en la gestió dels recursos com a expressió de l'autèntica conversió de l'estil de vida en consonància amb l'Evangelí.

La nostra acció ha de testimoniar des del que fa, no des del que diu. La comunitat cristiana de béns, la gratuïtat, una acció de qualitat i l'austeritat i transparència són, doncs, els trets i indicadors d'aquest testimoni.

3. SER CANAL DE L'ACCIÓ DE LA COMUNITAT ECLESIAL

Quan Càritas actua, no és ella qui ho fa, sinó l'Església en el seu conjunt. El nostre model opta perquè la nostra acció sigui canal per al desenvolupament del compromís amb els pobres de tota l'Església.

Animar la comunitat cristiana

Fer realitat que l'agent de l'acció social de Càritas és la comunitat cristiana constitueix un repte que transcendeix la Càritas mateixa. Ho és de l'Església sencera buscant aquesta «nova imaginació de la caritat» i d'aquesta «nova evangelització» que ens proposava Joan Pau II⁴⁶.

Estimular la participació dels cristians en la lluita per la justícia suposa l'animació d'una autèntica militància cristiana. Per això, Càritas és cridada a animar aquests processos i treballar perquè les diferents comunitats cristianes i cadascun dels agents assumeixin la seva part de responsabilitat. Es tracta d'una tasca dirigida abans a la implicació de la comunitat que no a suplantar-la o a posar en marxa iniciatives al marge d'ella.

En conseqüència, una de les nostres preocupacions i dedicacions permanents ha de ser posar tots els mitjans que tenim a l'abast perquè la comunitat se senti implicada i participi de la manera més responsable i activa possible.

Animar l'acció sociocaritativa de les comunitats eclesials és una tasca de tota l'Església en què Càritas ha de jugar un paper essencial, treballant perquè les comunitats assumeixin la seva part de responsabilitat.

Cap a dins i cap a fora

⁴⁶ NMI, núm. 50.

L'Església té una dimensió social com a canal i ferment de la nova utopia de societat a què aspirem. L'acció sociocaritativa és fonamental i constitutiva de l'ésser creient.

Hem de vetllar perquè la paraula «voluntari» no es buidi d'aquesta dimensió profunda.

L'Església ha de ser ferment de la societat. Hem de desenvolupar, doncs, la nostra dimensió política i social⁴⁷. Ajudem a transformar persones, però també la societat. És el que el Magisteri ha anomenat feliçment «caritat política»: la que s'universalitza a través de mediacions estructurals i comunitàries.

L'animació de la comunitat cristiana en el desenvolupament de la seva dimensió de servei implica la promoció del compromís creient en totes les accions de l'Església i, en especial, de Càritas. Així, el voluntariat és l'expressió d'una comunitat que assumeix la seva responsabilitat davant els germans. El voluntariat dels qui col·laboren amb Càritas és la realització del compromís comunitari, fratern, solidari i amb els últims.

Animar la implicació cap a dins de l'Església, vetllant perquè el voluntariat sigui expressió del compromís creient, i animar el canvi social cap a fora, de les persones i la societat.

Enviats

En tant que Càritas és molt possible que tinguem ben clara la direcció de la sensibilització de la comunitat cristiana i, encara que falti camí per fer, hem desenvolupat mitjans per fer-la efectiva.

Per això, volem incidir en una dimensió no tant cap a «fora» de l'àmbit de Càritas com cap a l'interior de nosaltres mateixos: la dimensió i la consciència de ser i sentir-nos «enviats».

Saber-nos enviats té a veure amb la consciència amb què fem la nostra tasca, amb assumir que som portaveus d'altres i no protagonistes; té a veure amb l'obertura cap a les propostes d'altres, amb la capacitat de canalitzar-les, animar-les i acompanyar-les. Finalment, està molt vinculat a reconèixer i animar la diversitat de carismes i serveis existents en la comunitat eclesial i donar-hi suport.

A Càritas som enviats; el que fem no pot ser «cosa nostra», ho és de tota l'Església. Per això també és tasca nostra animar, impulsar i acompanyar l'acció dels altres.

⁴⁷ ChL, núm. 15.

4. ACCIÓ INTEGRAL

El nostre model d'acció opta per una acció integral, conscient que quan actua sobre una part afecta tant el conjunt de la persona com de les comunitats, de les societats i de les seves estructures. Així l'Acció Social de Càritas opta per la transformació de manera integral abraçant totes les dimensions, acompanyant persones, animant comunitats i fent anunci i denúncia profètica.

La persona, ésser integral

Hem de considerar la persona com un complex sistema integral en el qual no es pot actuar només en un aspecte de manera innòcua per a la resta de membres.

Aquesta concepció ens condueix a optar per una acció integral que, encara que n'abordi una part, sigui conscient que està afectant el conjunt de l'ésser de la persona. Per això té tanta importància partir de les potencialitats.

Però integralitat no és sinònim de submissió. La nostra acció amb persones no ha d'utilitzar el control sobre l'altre, a la manera d'una «institució total». Cal trobar l'equilibri entre la integralitat i la llibertat de cadascú. És fonamental, doncs, cultivar el respecte a la dignitat i autonomia dels subjectes evitant les relacions insanes d'independència.

La persona és una mena de sistema; no podem treballar per parts, no hem de fragmentar, sinó que hem de cercar una intervenció integral alhora que respectuosa amb la llibertat de cadascú.

Transformar persones, comunitats i estructures

La nostra acció abraça els tres grans espais del que és humà. No seria la nostra acció si no treballéssim amb persones concretes, posant-los rostres, però tampoc si no ho féssim amb les comunitats de la qual formen part aquestes persones.

De la mateixa manera, la nostra acció ha de contribuir al canvi de les «estructures de pecat»⁴⁸ i dels processos socials que es conformen com a elements substantius de l'esdevenir social, comunitari i personal.

Així, l'acció social de Càritas opta per la transformació de manera integral, abraçant totes les dimensions, acompanyant persones, animant comunitats i fent anunci i denúncia profètica quan és necessària.

⁴⁸ SRS, núm. 36.

La nostra acció incideix en les persones, en les comunitats i en les estructures i processos socials. I aposta per la transformació integral de totes les dimensions, no volem deixar-nos-en cap.

Aconseguir la promoció integral i el desenvolupament social

Desenvolupament personal i comunitari, integració i cohesió social i justícia en la societat constitueixen objectius inabastables si el desenvolupament de les nostres societats no és un desenvolupament incloent i es queda en un pur creixement econòmic que relega els últims.

El que està en joc és la consecució de la promoció integral i del ple desenvolupament personal i social de les persones, de les comunitats humanes i de tots els pobles del món. Es tracta del dret a un «desenvolupament integral»⁴⁹. Això exigeix que la nostra acció es comprometi a aconseguir les condicions plenes per a l'exercici de la dignitat humana, de tots i cadascun dels éssers humans, dels seus drets i de la seva participació.

Treballar per un desenvolupament incloent que garanteixi les plenes condicions per a l'exercici de la dignitat humana. De cada persona, dels seus drets i de la seva participació.

Per tant, un desenvolupament incloent que no es quedi en simple creixement econòmic.

La dimensió universal de la caritat

Si parlem d'espais geogràfics, la nostra acció ha de ser «glocal»⁵⁰, és a dir, ha de ser una acció en un lloc concret però a la vegada ha de tenir la capacitat d'incidir en el conjunt d'aquest planeta globalitzat.

La dimensió universal de la caritat ens ha de portar a desenvolupar accions locals de cooperació internacional per tal de construir unes relacions internacionals més justes.

Però, més enllà d'això, les nostres accions aquí, encara que no siguin directament de cooperació internacional, també han de tenir en compte aquesta dimensió i fer pels qui estan lluny, des del compromís amb els qui estan a prop. Això gairebé sempre té a veure amb el canvi d'estils de vida.

La nostra acció ha de ser «glocal», incidir a la vegada aquí i allà, en el que és proper i en el que és llunyà.

⁴⁹ PP, núm. 43 i ss.

⁵⁰ Assumim aquest terme tècnic habitual avui quan es parla d'aquests temes. Cf. II Informe al Club de Roma.

3

Característiques de l'acció que donen suport al model

1. UNA ACCIÓ ENTESA COM A DIÀLEG ENTRE SUBJECTES

Som subjectes

Els éssers humans som constitutivament subjectes per a la trobada i la intersubjectivitat. Allò relacional forma part indissoluble de la nostra identitat.

En conseqüència, no sembla lògic que considerem «aquestes persones» com a objectes, sinó com a subjectes en diàleg i interacció. No és que algú actuï i algú altre rebi l'actuació. Hi ha dos subjectes que estableixen una relació, un diàleg mútuament enriquidor des del que són, tenen, fan i com estan.

Això es tradueix també en la seva dimensió comunitària i territorial o, el que és el mateix, en l'espai on viuen les persones i on es produeixen les relacions comunitàries.

De la mateixa manera, el que és dialògic de l'ésser humà es realitza també en la seva dimensió «estructural» de processos i espais socials, en les institucions públiques i en els espais no institucionalitzats de decisió.

Finalment, aquesta dimensió afecta constitutivament l'Església: «L'Església ha d'anar a dialogar amb el món en què viu, l'Església es fa missatge, l'Església es fa col·loqui»⁵¹.

L'acció humana no és essencialment la intervenció del subjecte sobre un objecte. Sempre que s'actua té lloc un procés d'«interacció»: hi ha dos subjectes que actuen.

Hem de deixar de considerar els altres com a objectes i hem de passar a entendre l'acció com a diàleg entre subjectes. Això ens obre a la lògica de les relacions, no de les parts.

I en aquesta trama de relacions ens apareixen interactuant les persones, les comunitats, els territoris que habiten i els elements d'estructura social.

Subjectes asimètrics

Els subjectes que participen en una relació d'ajuda ho fan en un pla de clara asimetria. La qüestió, per tant, no és si els exclosos són subjectes, sinó que la nostra acció, que s'emmarca en i amb l'exclusió social, parteix de l'asimetria. I la qüestió fonamental no és que existeixi aquesta asimetria, sinó que l'entenguem com a sinònim de dicotomia. Les asimetries no anul·len les potencialitats: les dicotomies sí que anul·len la condició de subjectes dels exclosos.

Una lectura simplificadora afirmaria que un és lliure i que l'altre està condicionat; trencar la dicotomia ens condueix a entendre que en ambdós la relació entre la llibertat i el condicionament es produeix de manera diferent.

⁵¹ ES, núm. 60.

A més, la dicotomia ens du a afirmar que un té projecte i que l'altre no. Trencar la dicotomia, altra vegada, ens condueix a entendre que en ambdós es produeix la inspiració (i, doncs, el projecte) d'anar sent persones en societat, si bé un té més capacitat per posar-li nom.

Per això, l'asimetria no ens converteix uns quants en uns que «ajudem» i els altres en uns quants que són «ajudats». Certament, no es pot obviar l'existència de l'ajuda. L'ajuda existeix, però no n'hem de fer una lectura vertical. En aquest caminar que significa «anar sent persona en societat», l'ajuda és un element que actua però que no pertany en exclusiva a cap dels subjectes. Per dir-ho d'una altra manera, el rol d'ajudador s'alterna, no desapareix. Si desaparegués, el diàleg esdevindria una simple xerrada, no provocaria avenços, canvis ni transformacions.

On diu ajuda, hi podem posar mil noms: acollida, confiança, reconeixement, autenticitat, esperança, complicitat, empatia i tants altres noms que utilitzem tradicionalment.

Les asimetries ens situen en el diàleg des de la necessitat de tenir-les en compte, ens obliguen a reconèixer la necessitat del temps en els processos, car aquests són sempre una mica lents i complexos. Finalment, concep els interlocutors en una pla d'igualtat des de la diversitat.

En contextos d'exclusió, els subjectes que dialoguen son asimètrics. Però asimètric no és sinònim de dicotòmic. Ambdues parts tenim diferents graus de llibertat i de condicionament. Les dues parts tenim projecte, però ens diferencia el nivell de consciència quant al projecte. Ens vincula que ambdues aspirem a ser més persona. Es tracta de cloure amb un afortunat «junts ho podem fer».

Ambdues parts som ajudades i ajudem; ens alternem el rol.

Participació

La participació és causa i conseqüència del reconeixement. Suposa que l'altre no és un objecte, sinó subjecte constructor de relacions i processos de transformació personal i social. Per això, la participació és un dels reptes fonamentals en aquest procés de replantejament del que ha de ser una relació entre subjectes. La pregonesa de la participació té a veure amb el coneixement i el compromís de la persona en allò en què participa. Això no significa apostar per un sistema que exclogui de la participació; senzillament apunta al fet participatiu com una qüestió que també té graus i qualitat.

La participació de tots i en tot, reconeguda com a principi per la Doctrina Social de l'Església, és una conseqüència de la dimensió social de la dignitat humana i aplicació del principi de subsidiarietat. «La participació és un deure que tothom ha de complir conscientment, de manera responsable i amb vista al bé comú»⁵².

⁵² Catecisme de l'Església Catòlica, núms. 1913-1917.

Les persones hem de ser subjectes responsables de la nostra vida, individualment, i de la nostra història, col·lectivament. Ser subjecte passa també per la participació política, en el seu sentit més ampli.

Participar és una altra manera d'anomenar aquest diàleg.

Possibilitar la participació de tots suposa apostar per incrementar gradualment el coneixement i el compromís de tots els implicats amb el projecte d'«anar sent persones en societat».

2. QUE TÉ PER CONTINGUT ANAR SENT PERSONES EN SOCIETAT

Un programa per a tothom

Hem dit que l'acció és diàleg i que tot diàleg versa sobre alguna cosa. El nostre, la nostra acció social, tracta sobre «anar sent persones en societat». Això no és un programa per a «ells», sinó el contingut del diàleg entre ells i nosaltres. No és un pla perquè uns altres es converteixin en el que nosaltres vulguem: és un projecte de ser persones en societat que ens afecta a tots. Dit d'una altra manera, és un projecte de conversió universal i universalitzable que comença per la capacitat de llegir-lo en primera persona.

Es tracta d'«anar sent persones en societat» en els tres àmbits del desenvolupament humà integral: la satisfacció de les necessitats, el sentit vital i la participació o el paper de subjecte protagonista de la pròpia vida i de la història.

El projecte d'«anar sent persones en societat» no és una cosa «per a ells», sinó el contingut comú per a tots. És un projecte que ens implica conjuntament.

Gira al voltant de la satisfacció de les necessitats, la recerca del sentit i la realització plena del ser subjecte (participació, empoderament...).

Les necessitats, el sentit i la participació

El procés de viure implica enfrontar-nos a les necessitats individuals i socials. Donar importància al «ser» no implica oblidar el «tenir», sinó resituar-lo. Les necessitats, els béns, els desigs i, sobretot, els satisfactors són contingut essencial d'aquest diàleg. Especialment en una acció que ho és en situacions en què aparentment impera la manca i no pas el tenir.

La nostra acció està orientada també per elements de sentit religiós i no religiós alhora, és a dir, per aquells elements que considerem importants. Per aquells elements que ens fonamenten racionalment, afectivament i espiritual.

La nostra acció social parteix, igualment, de la «potència» que sorgeix de la interacció entre individus; és una concepció no individualista que posa l'accent en les sinergies (propietats emergents de la interacció que no estaven en els individus), i que es destrueix quan algú pretén apropiari-se'ls.

La clau essencial per a un procés humanitzador de satisfacció de necessitats passa essencialment pels satisfactors.

Les necessitats no s'han de confondre amb els desigs, ni els béns tenen una aplicació directa sobre les necessitats. Aquestes estan mediatitzades per la forma com es relacionen, possibilitant el diàleg per trobar també el sentit social. El poder per fer-ho està essencialment en la sinergia, en allò que emergeix quan algunes persones treballen plegades i que abans no ho tenien per separat.

Un altre model de desenvolupament

En definitiva, aquest anar sent persones en societat ens planteja la necessitat de construir un altre model de desenvolupament basat en un nou humanisme⁵³. Un model que impulsi un subjecte que posseeix béns però que no és posseït per ells. Que té per paràmetre les potencialitats i les capacitats de les persones i els territoris. Que en pretén l'augment, donant també valor a allò intangible i a la qualitat davant el predomini exclusiu del que és material i la quantitat.

Un model en què la qualitat buscada es valida per la satisfacció de les necessitats de manera integral, i que té ens els «satisfactors» de les necessitats aquells elements que donen el «sentit» al valor dels béns, no al seu preu. És a dir, aquelles formes de relació entre necessitat i bé que són sinèrgiques, que contribueixen positivament al «desenvolupament integral humà»⁵⁴.

Un model que recupera la «subjectivitat» en diàleg constructor de societat/comunitat. Un model de desenvolupament en què, malgrat que hi existeixin relacions d'intercanvi (mercat), s'hi potencien les exigències morals de redistribució (solidaritat) i reciprocitat (proximitat) perquè es tracta de la mena de relacions humanes que realment generen societat i comunitat⁵⁵.

Un model que allibera el subjecte amb valor social, un model en què la potència social procedeix de les potencialitats, les capacitats i els béns «relacionals» dels subjectes. Una

⁵³ PP, núm. 20.

⁵⁴ PP, núm. 5.

⁵⁵ GS, núm. 64.

persona que es transcendeix en l'autodonació i en la formació d'una autèntica comunitat humana⁵⁶.

Un model que construeix una societat en què la persona pot realitzar el somni de Déu gaudint de la humanitat i establint una relació de solidaritat i comunió amb els altres.

Anar sent persones en societat no és sinó articular adequadament el procés de satisfacció de necessitats, de cerca de sentit i de participació en un model nou de desenvolupament.

Es tracta de superar el predomini exclusiu d'allò material, en què la qualitat de vida té a veure amb el valor i no amb el preu de les coses.

El que és subjectiu entra en joc com a component del diàleg constructor de comunitat, recupera el valor de la persona en relació amorosa i solidària amb els altres, com a protagonista de la vida, la història i la societat.

3. QUE ES DESPLEGA EN UN MÈTODE QUE FA POSSIBLE SER SUBJECTES QUE DIALOGUEN SOBRE AQUEST CONTINGUT

En aquest apartat ens referim al «Mètode» amb majúscula, per diferenciar-lo del que és instrumental o del que és didàctic. Volem parlar del Mètode en el seu sentit més pregon.

Les petjades

Cada persona i cada col·lectivitat ha anat deixant les seves petjades al llarg de l'existència. La primera nota del mètode pel qual hem optat és aprendre a seguir-les. És una altra manera de mirar la realitat que ens implica i que ens complica, car situa davant nostre no l'exclusió en abstracte, sinó persones concretes que entren en relació amb nosaltres des de la seva riquesa i singularitats irrepetibles, portant-hi les seves condicions de vida, que són d'exclusió. Una persona pobra és pobra, sí, però, sobretot, té el tresor de la seva persona per damunt de la seva pròpia pobresa.

Fer-ho així ens conduirà on hi ha l'altre, no on nosaltres pensem que aquest altre hauria d'estar. I amb ell hem d'arribar «allà on les seves petjades ens portin», no on nosaltres pensem que hem d'anar («si et demana que l'acompanyis un quilòmetre, acompanya'l dos quilòmetres»)⁵⁷.

Si seguim les petjades, les que realment són seves, s'obrirà espontàniament la possibilitat del diàleg i la trobada, perquè no hi veurem només mancances, sinó la riquesa de la singularitat i del seu «inèdit viable». Encara que trencades, són vides humanes amb potencialitats, malgrat les aparences, els dèficits, les queixes i els descoratjaments.

⁵⁶ CA, núm. 41.

⁵⁷ Mt 5, 41.

Seguir les petjades ens fa oblidar estàndards, normalitzacions, preconceptes i ens enfronta al que és incert. Ens obre a l'estratègia i ens obliga a programar amb flexibilitat.

Partir de la biografia i de la història concreta de cada persona. No hi ha estàndards. Cada vida i cada poble han deixat les seves pròpies petjades. Saber trobar-les i seguir-les és el primer repte.

La trobada

Si rastregem les petjades, acabarem trobant-nos, però també podem simplement topar-nos amb qui les ha fet. Evidentment, una topada no és el mateix que una trobada.

Perquè sigui realment una trobada, mútuament personalitzada, ha de ser autèntica i profunda. Demana el reconeixement de l'altre com a subjecte, asimètric envers nosaltres però completament igual en dignitat. I necessita el fonament de la solidaritat i de l'amor.

Hem d'entendre aquesta relació amorosa com la que genera actituds i conductes, no solament sentiments. Conductes que fan que l'altre sigui interlocutor legítim, persona amb totes les lletres.

La trobada es construeix «confiant» i «acompanyant», però sempre partint de les potencialitats. És l'única cosa que permet a l'ésser humà un desenvolupament en plenitud. Qualsevulla trobada amb l'altre, viscuda així, remet en última instància al Totalment Altre.

Establir una trobada vertadera que sigui entre dos iguals en dignitat, però diferents en trajectòria. Trobada que faci emergir les potencialitats mútues des de l'amor.

El temps

El temps de la intervenció social és el mateix de la personalització i de la construcció social. Un temps humanitzador en què no compten les hores sinó el procés.

Donem-nos temps. Quant? El que faci falti per ser. Però el temps de la intervenció social és un temps en gerundi, en marxa. Mai no som, sempre anem sent.

El nostre temps és el temps de Déu, la mesura del qual és la Personalització. Déu té el seu ritme, sempre disposat a acompanyar tothom en el seu propi. Així ha de ser també el nostre temps.

Això significa que en les nostres accions ha de desaparèixer el que és puntual, immediat, les respostes parcials, i donar pas a processos de treball que van més enllà del balanç de resultats i que han de donar compte de la qualitat de la personalització. Haurem de vigilar que no els aturin memòries d'activitat, justificacions o ritmes imposats per altres lògiques.

No tenim pressa, el nostre temps és el de Déu, el temps de la personalització, que dura el que faci falta.

El projecte del Regne de Déu

Per últim, el projecte del Regne en el seu sentit més localitzat i immediat i en el més darrer i definitiu, amb la seva presència i acció salvadora enmig de la història⁵⁸, ens ofereix aquest horitzó de confiança que ajuda a mantenir de manera tenaç el dinamisme transformador i l'esperança⁵⁹.

Aquest projecte s'ha de poder tirar endavant ara i aquí⁶⁰, ha de marcar objectius reals i realistes, però que transcendeixin, a la vegada, el que el nostre món considera «raonable», car la voluntat i la gràcia de Déu fan no solament possible, sinó present ja en la història, el que al món, només amb les seves forces, li resulta inabastable.

Així, el Regne, que «és font de ple alliberament i de salvació total per als homes»⁶¹, es constitueix en deu permanent de dinamisme i compromís per a les persones que se senten motivades per la gràcia a fer visible la seva presència per mitjà d'accions significatives i transformadores.

Una acció social que no sigui realització significativa del projecte del Regne, consolida i cronifica la realitat injusta que es desitja canviar. Una acció que desitja transformar aquesta realitat, que s'hi compromet i n'urgeix la realització⁶². La seva col·laboració es produeix «a manera sacramental», o sigui, fent el que anuncia, anunciant el que realitza. En suma: contribuint a l'adveniment del Regne de Déu⁶³.

El Regne es constitueix en deu permanent de dinamisme i compromís transformador.

⁵⁸ GS, núm. 39; SS, núm. 35.

⁵⁹ SS, núm. 31.

⁶⁰ ChL, núm. 58.

⁶¹ ChL, núm. 36.

⁶² LG, núm. 31; GS, núm. 39; ChL, núm. 14.

⁶³ ChL, núm. 58.

4. I QUE TÉ EN LA COMUNITAT CRISTIANA EL SEU AGENT

Arrel creient del diàleg, contingut i mètode

L'arrel creient i eclesial de l'acció social de Càritas està present en tot el que s'ha dit fins ara. El diàleg entre subjectes constitueix el reconeixement de la dignitat absoluta de la persona en tant que filla de Déu. Parlar d'anar sent persones en societat no és aliè a la construcció del Regne dels germans. Parlar del mètode i els seus elements no és diferent de fer-ho des de l'amor encarnat.

La filiació, la fraternitat, el Regne i l'amor cristians inclouen els continguts anteriorment exposats, però els transcendeixen, els aprofundeixen i els donen un sentit molt més pregon en Déu.

Ser fills i germans que treballen pel Regne és la manera més pregonada de parlar del diàleg entre subjectes al voltant del fet de ser persones en societat.

La comunitat cristiana és qui actua

Aquesta arrel té, a més, una altra exigència d'ordre més pràctic però no pas menys profunda. L'agent de l'acció de Càritas és la comunitat cristiana sencera, que no està completa si no desenvolupa la dimensió de servei envers els més pobres.

Així, quan Càritas actua, quan dialoga amb altres sobre el ser persones en societat amb un mètode determinat, és la comunitat sencera qui ho fa. No és un grup eclesial, sinó l'Església sencera en acció. Acció delegada i encarnada en persones concretes, que són i se senten enviades.

Una comunitat cristiana que, en diàleg amb altres des de la dignitat, construeix comunitat i evangelitza.

El potencial humà i material de la comunitat cristiana, autèntic subjecte de Càritas, ha de ser profundament valorat a l'hora de fixar i orientar el servei als pobres i de respondre a la veu de Crist que parla des dels pobres i des de les noves pobreses.

L'agent de l'acció de Càritas és la comunitat cristiana sencera que, en diàleg amb altres, construeix comunitat i evangelitza.

Una comunitat universal pobra i dels pobres que comparteixen

La realització de la comunió (*koinonia*) en el servei (*diakonia*) en l'Església ens convoca a una concepció de la comunitat pobra i dels pobres que es resumeix en l'eloqüència del «mireu com s'estimen». Això reclama la necessitat de cultivar les relacions del compartir fratern al si d'una comunitat en què els pobres se sentin com a casa seva.

Ens reclama, també, un esperit de comunió entre les Esglésies: «Fixeu-vos amb quina fraternitat i solidaritat viuen». Això exigeix el desenvolupament d'una comunió autèntica de béns entre les Esglésies a través de Càritas i altres institucions eclesials.

Finalment, ens aboca a l'acollida i solidaritat dels pobres de la Terra: «Fixeu-vos amb quina gratitud estimen els pobres, siguin o no dels seus». D'aquí la importància de desenvolupar la dimensió universal de la caritat cristiana que beu de la pertinença a la gran família humana dels fills i filles de Déu.

I aquesta comunitat cristiana sencera és pobra i dels pobres, comparteix el que és material i el que és intangible com a signe, i és oberta, més enllà dels les seves fronteres. És una comunitat catòlica.

Gratuïtat i compromís creient

Ser creient i membre de l'Església exigeix de cada persona créixer cada dia en la seva fe i encarnar-la en un compromís concret. El voluntariat en els camps de l'acció sociocaritativa de l'Església, en general, i de Càritas, en particular, es converteix en una forma significativa de desenvolupar aquesta dimensió, inevitable, de la fe.

Així, l'acció de Càritas cal que contingui un plus de gratuïtat i de compromís que forma part de la seva identitat i que, per tant, conforma l'acció que desenvolupa.

L'acció de Càritas constitueix un espai privilegiat per al desenvolupament del compromís creient, aportant a l'acció un plus de gratuïtat, que acaba definint-la.

4

Epíleg

Tot està per fer!

1. DEL PENSAMENT A L'ACCIÓ

Aquest últim apartat del document no és exactament part del model, però sense ell el model resultaria mancat de molt del seu sentit. El nostre Model d'Acció Social no és essencialment una publicació per ser llegida, sinó un mitjà per activar-nos, per ajudar a desenvolupar la tasca que l'Església ens ha encomanat.

Així, aquest epíleg no pertany al cos del document, però pretén ser-ne les «mans», apuntar claus de per on començar a treballar i de quina manera el model pot ser aquest necessari activador.

Del model als marcs

Una primera tasca que es desprèn d'aquest procés d'elaboració del model passa per la construcció d'uns «marcs» que ens ajudin a concretar els continguts en els diferents àmbits de l'acció de Càritas.

Tres són els elements que avui ens permeten dibuixar en una agrupació amb sentit l'acció real de Càritas. Són tres àmbits que ens permeten mirar el conjunt sense deixar res a fora i sense perdre'ns en el bosc de les concrecions en què es despleguen després:

- Un, al voltant de les persones en situació d'exclusió social.
- Un altres, amb relació a l'acció en els territoris.
- I un de tercer, referit a la cooperació internacional.

El Model d'Acció Social ens ha de servir com a orientació comuna, com a generador de preguntes i respostes a l'acció concreta. Els marcs han de respondre a la formulació d'objectius; al desplegament operatiu de l'acció; a la seva organització; al mètode amb què es desenvolupa i als seus agents.

Aplicar o aprehendre?

El Model d'Acció Social, la seva estructura i la seva intenció, no és res que es pugui «aplicar mecànicament». Nosaltres no ho hem de fer així, i proposem ara una llista de «receptes» per aplicar el model. La clau d'aquest darrer capítol té a veure amb «posar-nos en clau d'aprenentatge».

El Model d'Acció Social ens planteja uns fonaments, unes opcions i unes característiques de l'acció. Però no són pas tres apartats que es puguin llegir aïlladament, car uns estan continguts en els altres i alhora contenen els altres. Cal llegir-los descobrint-hi les relacions.

Uns fonaments que no condueixen a accions concretes i definides només són discursos. I al revés, unes opcions que no s'assenten en unes conviccions sòlides no perduren.

D'altra banda, no és vàlida qualsevol manera de fer. Aquesta manera de fer ha de ser de tal manera que faci possible traduir els fonaments en les opcions, car al final el «com ho fem» condiciona l'acció, i al revés, la manera de fer depèn de com «pensem, fonamentem i plantegem» el fer.

En resum, necessitem «comprendre» el model. I per aconseguir-ho no és suficient fer un simple esforç intel·lectual, cal «aprehendre», és a dir, cercar una interiorització que provoqui canvi i conversió del saber, del sentir i de l'actuar.

«Comprendre» no es pot aconseguir si no es fa amb relació a la praxi. No pot existir «comprensió» solament teòrica; la comprensió, en tant que implica canvi i conversió, ha de fer-se a la vegada que s'està «fent», o sigui, en el compromís mateix de l'acció.

Així doncs, aplicar el model no és «passar» del pensament —de la teoria— a l'acció, sinó que es tracta d'«aprehendre» el pensament —la teoria— en l'acció. En aquest procés ens juguem les possibilitats d'aquest Model d'Acció Social.

Els eixos del procés de «comprensió i aprehensió»

Aquest procés de comprensió del model ha de fer-se a cada lloc. Aquí és impossible fixar amb detall com ha de fer-se en cada grup, però sí que podem assenyalar alguns elements que per la importància que tenen per «aprehendre» cal que tothom tingui en compte.

Aquests elements els anomenarem «eixos». No hi són tots, però sí els més importants perquè són estratègics⁶⁴, és a dir, són d'importància decisiva per a la realització del que ens proposem. Hi trobem les claus de l'«èxit».

En el proper apartat els esgranarem, ara en fem només una enumeració:

1. Processos de reflexió/acció.
2. Una comprensió estratègica de l'acció.
3. Les relacions acció-agent.
4. Treballar en xarxa.
5. Estar i fer amb la comunitat cristiana.
6. Organitzar l'acció al servei d'aquesta comprensió.

Evidentment, aquests eixos estan al servei del procés general; ara del que es tracta és de caminar de manera que les nostres accions facin seves les opcions del model. Reiterem que les opcions no són sinó la traducció dels fonaments en què el model s'assenta. I que

⁶⁴ Estratègic: «Relatiu a l'estratègia, a l'art de coordinar les accions i de maniobrar per tal d'aconseguir una finalitat» (*Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*).

a aquestes opcions cal que respongui una comprensió del fer en coherència amb els seus fonaments.

Dit d'una altra manera, els eixos que ara explicarem volen ajudar-nos a comprendre, a pensar/actuar, de manera que les nostres accions siguin fidels al model que ens hem donat . Aquesta és la manera d'aplicar el Model d'Acció Social.

2. ELS EIXOS DEL PROCÉS DE COMPENDRE

Processos de reflexió/acció

Hem de fer de la *reflexió* sobre l'*acció* no una cosa extraordinària que es fa de tant en tant, sinó la praxi habitual. Reflexionar sobre l'acció és, essencialment, aturar-se, posar distància i fer a l'acció concreta totes les preguntes que es desprenen del Model d'Acció Social.

¿El que fem es basa en el que diem que son els nostres fonaments? ¿Es nota, en el que fem, que són aquestes opcions i no unes altres les que hem pres? I nosaltres, ¿compremem l'acció amb aquestes característiques?

Preguntes que ens han de dur a prendre decisions i a aplicar-les. Ens preguntem sobre l'acció, per tornar-hi i millorar-la.

Passar periòdicament cada acció de les que tenim o de les que posem en marxa per un procés de reflexió-acció il·luminat pels continguts del Model d'Acció Social.

Algunes claus d'aquest eix

- Cal abordar els processos de reflexió sobre l'acció amb obertura a la conversió.

És normal que quan ens enfrontem a un text com el model, que ens parla de l'«haver de ser», ens sorgeixi l'actitud autocomplaent. Pot passar que el desig d'arribar ens impedeixi veure on estem. Desconfiem de nosaltres mateixos quan diguem: «Jo ja compleixo el model». Per això és important l'autocrítica, no per sentir-nos malament, sinó per millorar. Avaluar-nos honestament no ha de ser entès com un «examen» sobre la nostra vàlua.

- La reflexió sobre l'acció ha de ser un procés permanent, no una activitat puntual. Hem d'incorporar-la a la nostra quotidianitat.

Si entenem el model com una llista prèvia de condicions, en lloc de fer-ho com una meta permanent, li traurem bona part de les possibilitats activadores, i serà un element que ens frustrarà en lloc d'ajudar-nos.

- Finalment, aquests processos requereixen d'un mètode que els faci realment formatius i no simples «avaluacions pràctiques».

Mètode que, sota diferents noms, és patrimoni històric de l'Església. Es tracta del veure-jutjar-actuar, dit també revisió de vida, lectura creient de la realitat... Hem d'aprendre a funcionar amb ell. Certament, els processos de reflexió sobre l'acció han de fer-se en grup, des del respecte i l'aportació de tothom.

Una comprensió estratègica de l'acció

La nostra acció opta per «acompanyar». Acompanyem el camí dels altres (persones, comunitats...) que transcorre enmig de la vida i pel qual sorgeixen sempre elements no previstos, qüestions noves, amenaces i oportunitats que hem de saber afrontar.

Una acció que se cenyeix a un pla preestablert, que es queda en el desenvolupament de les activitats programades, que no té la flexibilitat necessària per incorporar el que és nou i no previst, és una acció que no acompanya, sinó que camina i fa que els altres la segueixin, tingui sentit o no.

El desenvolupament de la visió estratègica no suposa una renúncia al pla sinó, al contrari, cal planificar, però certament no de la mateixa manera. Si desenvolupem processos de planificació centrats en l'activitat en lloc d'estar referits a les estratègies d'acompanyament, tindrem un desenvolupament eminentment programàtic de les activitats i els mitjans i recursos, car farem una avaluació del «que hem fet i del que no hem fet», però no arribarem a preguntar-nos si hem aconseguit els objectius i en quina mesura.

Incorporar també en la planificació, i essencialment, les estratègies d'acompanyament. I desenvolupar processos d'avaluació centrats en els objectius. (Com a agent, al marge de l'activitat que faig, què faré per acompanyar?)

Algunes claus d'aquest eix

- Tenim una manera habitual de funcionar molt condicionada per una comprensió «programàtica» de l'acció, és a dir, per una aplicació i prou del que està programat.

Es tracta d'una manera de funcionar que està molt poc atenta a l'esdevenir de les coses, que no és capaç d'incorporar la incertesa, allò no previst. Aquesta mentalitat programàtica serveix per a quan actuem en entorns controlats, però això passa poques vegades. I ens ve marcada per una forma de pensar culturalment establerta en la nostra

societat. Aquesta manera de pensar separa l'observador d'allò que és observat, i pretén, inútilment, la «neutralitat» i l'«objectivitat».

- Hem de procurar un canvi en la manera de pensar, de veure, de saber i de fer.

Una manera que ens possibiliti: primer, passar d'una forma de pensar fragmentària, lineal i dicotòmica a una altra que ens permeti captar la diferència, però no per separar o fragmentar, sinó per unir. Segon, analitzar-ho, però per veure'n les relacions. I tercer, que sàpiga moure's en el marc de la realitat, que «és com és» i no com «hauria de ser». Un canvi difícil que, a més, no es pot fer d'una vegada.

Les relacions acció-agent

El fer i qui el fa mantenen una relació de reciprocitat. Podem dir que l'agent fa l'acció i que l'acció fa l'agent, així en un bucle permanent.

Aquest bucle ens posa davant del rol mateix de l'agent, del seu paper, de què fa i com ho fa. Per comprendre l'acció com a «diàleg entre subjectes», l'agent ha de reconèixer el ser subjecte de l'altre, ha de confiar, no imposar, acompanyar...

De la mateixa manera, si l'acció fa l'agent, ens enfronta als nostres processos formatius, els seus continguts, el mètode i la seva comprensió.

Ambdós elements, és a dir, la revisió permanent del rol i la formació de l'agent, impliquen la pregunta per les aptituds, però també i sobretot per les actituds. El nostre fer ha de ser bo tècnicament, però també adequadament humà i humanitzador. Les tècniques i les eines adequades es poden aprendre i s'han d'aprendre, i els comportaments també. Les actituds es cultiven.

Hem d'incorporar la «revisió» del nostre rol com a agents i recompondre els processos formatius, de manera que sense renunciar a l'eix «aptitudinal» incorporem l'«actitudinal».

Algunes claus d'aquest eix

- El model defineix l'acció com a «diàleg entre subjectes».

Per tant, hi ha actors que no són els «agents de Càritas». Es tracta, doncs, d'incorporar l'«altre» a l'acció perquè sigui realment subjecte protagonista, cosa que implica un canvi en el rol mateix de l'agent de Càritas. Sobretot si es tracta de persones o comunitats que es troben en situació d'exclusió o que els és negada o dificultada la condició de subjecte social.

Ja hem dit que per dialogar, el tarannà i l'acció de l'«agent» és l'acompanyament. Acompanyem processos. Per això un dels elements clau que cal considerar té a veure

amb el rol dels agents i com trobar les claus del necessari canvi.

- L'agent «fa l'acció», però l'«acció fa també l'agent».

Dit en forma d'adàgio: «O actues com penses o acabaràs pensant com actues». Aquesta bidireccionalitat de la relació acció/agent ha d'ajudar-nos a *recomprender* el significat i la pràctica de la formació. Ens pot ajudar a comprendre per què una formació orientada solament cap al «saber fer» no transforma els agents, car es planteja només el canvi en les «aptituds», deixant de banda l'ampli camp de les «actituds», també clau. Ens pot ajudar a reorientar la formació des de processos marcats per l'«ensenyament» a altres en els quals el centre sigui l'«aprenentatge» i que, sense renunciar a la transmissió de coneixements, no en faci l'única clau.

En definitiva, una formació entesa com un procés dinàmic de reflexió/acció, el contingut essencial del qual té a veure amb el que fem quotidianament, en què entren en joc no només les tècniques, sinó també les persones implicades, i que és «il·luminat» per sabers externs al procés mateix. Una formació orientada a educar-nos per ser companys de camí, acompanyants.

Treballar en xarxa

La realitat de la pobresa i de l'exclusió és un camp en el qual no som els únics que intervenim. Hi ha altres grups creients i altres àmbits que també ho fan, com també el conjunt de les administracions públiques. I tots tenim un mateix «camp de joc» on conflueixen diversos jugadors amb diversos estils, tasques i responsabilitats.

A vegades la trobada en la realitat no és senzilla, les diferències i els estils generen tensions. Els principis de subsidiarietat, participació i solidaritat⁶⁵, emmarcats en una actitud de diàleg o trobada col·laboradora⁶⁶, que no exclou la crítica i la denúncia, són els elements que han d'articular aquesta trobada amb altres agents.

Incorporar a la nostra perspectiva d'acció el treballar en xarxa amb altres, revisar permanentment l'acció i dedicar-li el temps necessari en cada cas.

Algunes claus d'aquest eix

- Treballar en xarxa és fer un pas qualitatiu per damunt la simple coordinació.

Suposa aprendre que ningú hagi de renunciar a allò seu substancial sense que per això es deixi de ser eficaç en l'acció. Suposa passar d'una concepció piramidal de les relacions a una altra en la qual hi ha un centre, però no una cúspide. Suposa saber que dinamitzar una xarxa no és el mateix que dirigir-la, i que la xarxa mateixa és objecte de treball i acompanyament perquè pugui arribar a ser realment xarxa.

⁶⁵ Compendi de la DSE, núm. 185-196.

⁶⁶ DCE, núm. 30.

- La nostra acció opta per ser significativa.

Opta per animar l'acció d'altres, per ser referència, per posar de manifest situacions «invisibilitzades» i no solament actuar davant aquestes situacions, sinó motivar l'acció d'altres, especialment la dels qui estan cridats a fer-ho per imperatiu legal.

Treballar en xarxa és un element clau per fer-ho, a banda que contribueix també a aprendre dels altres; per no duplicar accions; i, en definitiva, per posar davant del protagonisme institucional el servei a qui el necessita.

Estar i fer amb la comunitat cristiana

Optar per «ser canal de l'acció de la comunitat cristiana» té conseqüències en el nostre estar i el nostre fer. Encara que no tot depèn de nosaltres, el que sí que en depengui, fem-ho.

Hem de procurar un «estar» en la comunitat cristiana que sigui capaç de situar Càritas o, més ben dit, l'acció sociocaritativa com un dels centres de la vida comunitària, en interrelació enriquidora amb la litúrgia i la catequesi. Procurant generar una pastoral de conjunt.

De la mateixa manera, ens hem de plantejar un «fer» amb la comunitat, hem de renunciar a tot allò que la suplanti, i desplegar una intervenció cap a la comunitat, que no es limiti a la sola informació, sinó que sigui d'implicació de la mateixa comunitat (sense oblidar que quan en parlem nosaltres hi estem inclosos).

Hem de revisar permanentment com estem en la comunitat cristiana i proposar formes per incrementar la pastoral de conjunt. De la mateixa manera, hem de plantejar-nos com podem mobilitzar les energies solidàries de la comunitat.

Algunes claus d'aquest eix

- Fer que l'acció sociocaritativa ocupi el lloc que li correspon en el marc de l'Església actual.

És una tasca que transcendeix la mateixa Càritas, car és una tasca del conjunt de l'Església. Això no obstant, hi ha coses que sí que depenen de nosaltres i que podem començar a fer. Elements que tenen a veure amb l'«estar» de Càritas al si de les comunitats cristianes i amb el «fer» en relació amb aquestes coses.

- L'acció de Càritas se situa inevitablement a la frontera: actuar amb la pobresa i l'exclusió ho demana.

Però aquest estar a la frontera no ens ha de fer situar als marges de la comunitat cristiana. Estar a la frontera implica tot el contrari: treballar per conduir la comunitat cristiana cap als pobres i els pobres cap a la comunitat.

- Fer propostes per incorporar l'acció sociocaritativa com un eix de la catequesi i la celebració, i a la inversa.

Poden ser una bona manera de treballar la pastoral de conjunt des de Càritas. Anar passant d'una presència fonamentalment testimonial, esporàdica i informativa a una altra que vagi recuperant l'element de compromís amb els pobres com un eix indispensable del ser creient que s'aprèn, es transmet i se celebra.

- Animar i acompanyar l'acció sociocaritativa de la comunitat ens planteja reptes importants.

No suplantar l'acció de la comunitat passa per no obsessionar-nos amb la «titularitat de les accions», sinó fer-ho amb les seves característiques i opcions. Acompanyar l'acció d'altres exigeix també dedicar-hi temps, esforç i recursos. Ens replanteja també els processos de sensibilització i també el concepte de «destinatari», car en darrer terme tots ho som. Cal deixar de banda la intencionalitat que vol que la comunitat conegui i doni suport al que jo faci i substituir-la per una altra que animi a fer.

Organitzar l'acció al servei d'aquesta comprensió

L'acció, per ser més eficaç, ha d'estar organitzada. No hi ha dubte, les estructures organitzatives són imprescindibles. Qualsevol Model d'Acció Social necessita una estructura organitzativa que el sustenti, l'animi i el faci possible.

El que és central d'aquest eix és convertir l'acompanyament en el criteri articulador de les estructures organitzatives. Organitzar-nos sobretot per acompanyar, però per fer-ho amb l'acció. Acompanyar els agents que fan l'acció i l'acció que fa els agents és un repte que caldrà que les estructures organitzatives superin.

Hem de revisar permanentment com ens organitzem i com estructurarem l'acció, perquè el que és organitzatiu no es mengi el que és essencial de l'acció. Perquè faciliti acompanyar i se acompanyat.

Algunes claus d'aquest eix

- Ben lluny de la nostra intenció hi ha el fet de suggerir que la concreció del model i el canvi en l'acció depenguin de l'estructura.

Cap estructura és perfecta; aquí no trobarem la clau. Les estructures organitzatives no són màgiques. Faciliten o dificulten coses, però no ho són tot. La complexitat organitzativa de Càritas fa, a més, que elaborar un model universal no sigui possible ni desitjable.

- Hem de possibilitar una organització que es pugui planificar i revisar des del seu servei a l'acompanyament.

Tenir la suficient flexibilitat per anar modificant-se sobre la marxa i, sobretot, desplegant les possibilitats i les sinergies abans fins i tot de la formalització, sempre necessària i sempre insuficient.

A

Annexos

ABREVIACIONS

1Co Primera carta de Sant Pau als Corintis

1Jn Primera carta de Sant Joan

2Co Segona carta de Sant Pau als Corintis

AA *Apostolicam actuositatem*

CA *Centesimus annus*

ChL *Christifideles laici*

DCE *Deus caritas est*

DiM *Dives in misericordia*

EN *Evangelii nuntiandi*

ES *Eclesiam suam*

Ex Èxode

Fl Carta al Filipencs

Gn Gènesi

GS *Gaudium et spes*

Jn Evangeli segons Sant Joan

Lc Evangeli segons Sant Lluc

LG *Lumen gentium*

Mt Evangeli segons Sant Mateu

NMI *Novo millennio inenunte*

OA *Octogesima adveniens*

PT *Pacem in terris*

RH *Redemptor hominis*

SRS *Sollicitudo rei socialis*

SS *Spe salvi*